

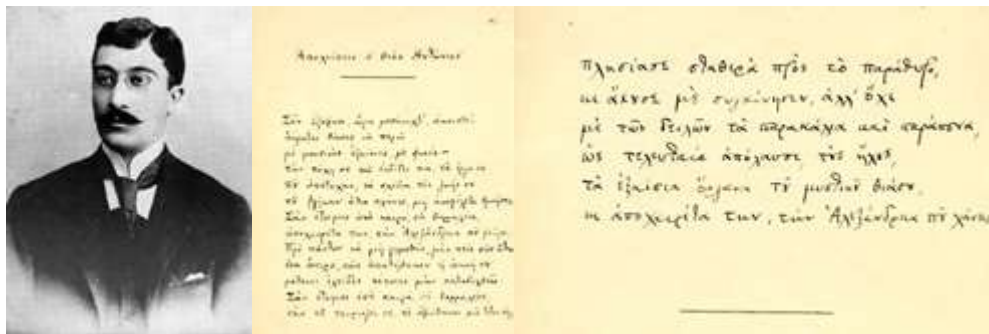
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Γ'

Αρχείο Ελλήνων Λογοτεχνών

Καβάφης Κωνσταντίνος

Τόπος Γέννησης: Αίγυπτος- Αλεξάνδρεια

Έτος Γέννησης: 1863

Έτος Θανάτου: 1933

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης γεννήθηκε το 1863 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, γιος του μεγαλεμπόρου και σημαντικού παράγοντα της ελληνικής παροικίας στην Αλεξάνδρεια. Ο Κωνσταντίνος είχε οχτώ μεγαλύτερα αδέρφια όλα αγόρια και έχασε τον πατέρα του όταν ήταν επτά χρόνων. Το 1872 μετακόμισε με τη μητέρα και τα αδέρφια του στο Λίβερπουλ της Αγγλίας και τέσσερα χρόνια αργότερα η επιχείρηση του πατέρα του καταστράφηκε κατά τη διάρκεια οικονομικού κραχ στην Αίγυπτο. Το 1877 η οικογένεια Καβάφης έμεινε στο Λονδίνο και στο τέλος του χρόνου επέστρεψαν στην Αλεξάνδρεια. Αργότερα κατέφυγαν στην Κωνσταντινούπολη. Στη γενέτειρά του επέστρεψε ένα χρόνο αργότερα μαζί με τη μητέρα του και τα αδέρφια του Παύλο και Αλέξανδρο. Το 1886 κατείχε δημοσιογραφική ταυτότητα από το περιοδικό Τηλέγραφος. Συνέχισε να δημοσιεύει κείμενά του σε εφημερίδες και περιοδικά της Αλεξάνδρειας και της Λειψίας. Το 1893 ταξίδεψε στο Κάιρο.

Το 1901 επισκέφτηκε την Αθήνα για πρώτη φορά, όπου γνωρίστηκε με τους Κίμωνα Μιχαηλίδη, Ιωάννη Πολέμη και Γρηγόριο Ξερόπουλο και δημοσίευσε έργα σε διάφορα περιοδικά, ανάμεσα σ' άλλα και στα Παναθήναια. Επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια. Ένα χρόνο αργότερα ταξίδεψε ξανά στην Αθήνα. Το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου δημοσιεύτηκε από τον Γρηγόριο Ξερόπουλο η πρώτη εκτενής κριτική παρουσίαση της ποίησής του, στα Παναθήναια. Το 1904 έκδοσε στην Αλεξάνδρεια την πρώτη συλλογή ποιημάτων του. Το 1907 μετακόμισε στην οδό Λέψιους 10, ξεκίνησε να ζει ως μποέμ και μπήκε στο λογοτεχνικό κύκλο της Νέας Ζωής. Το 1910 χρονολογείται η έκδοση του δεύτερου τεύχους συλλογής ποιημάτων του. Το 1912 ξεκίνησαν τα επικριτικά σχόλια για την ποίησή του από αθηναϊκούς και αλεξανδρινούς κύκλους. Ο Καβάφης ετοίμαζε τότε την πρώτη συλλογή ποιημάτων του σε μονόφυλλα (η οποία συνεχίστηκε τα έτη 1917 [η δεύτερη], 1918 [η τρίτη], 1920 [η τέταρτη και η πέμπτη], 1924 [η έκτη και η έβδομη], 1929 [η όγδοη και η ένατη], 1930 [η δέκατη]). Η κριτική διαμάχη γύρω από την ποίησή του κράτησε ως το τέλος της ζωής του με αμείωτη ένταση και συνεχίστηκε για πολλά χρόνια.

Το 1933 επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια και στις αρχές Απριλίου αναγκάστηκε να μπει στο νοσοκομείο. Στις 28 του ίδιου μήνα έπαθε εγκεφαλική συμφόρηση και πέθανε τα ξημερώματα της επομένης, τη μέρα των γενεθλίων του.

1. Η πόλις

Είπες: «Θα πάγω σ' άλλη γη, θα πάγω σ' άλλη θάλασσα.
Μια πόλις άλλη θα βρεθεί καλλίτερη απ' αυτή.
Κάθε προσπάθεια μου μια καταδίκη είναι γραφτή·
κ' είν' η καρδιά μου -σαν νεκρός- θαμένη.
Ο νους μου ως πότε μες στον μαρασμόν αυτόν θα μένει.
Όπου το μάτι μου γυρίσω, όπου κι αν δω
ερείπια μαύρα της ζωής μου βλέπω εδώ,
που τόσα χρόνια πέρασα και ρήμαξα και χάλασα.»

Καινούργιους τόπους δεν θα βρεις, δεν θάβρεις άλλες θάλασσες.
Η πόλις θα σε ακολουθεί. Στους δρόμους θα γυρνάς
τους ίδιους. Και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς·
και μες στα ίδια σπίτια αυτά θ' ασπρίζεις.
Πάντα στην πόλι αυτή θα φθάνεις. Για τα αλλού -μη ελπίζεις-
δεν έχει πλοίο για σε, δεν έχει οδό.
Ετσι που τη ζωή σου ρήμαξες εδώ
στην κώχη τούτη την μικρή, σ' όλην την γη την χάλασες.

2. Ιθάκη

*Σαν βγεις στο πηγαϊμό για την Ιθάκη,
να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας,
τον θυμωμένο Ποσειδώνα μη φοβάσαι,
τέτοια στον δρόμο σου ποτέ σου δε θα βρεις,
αν μεν' η σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει.
Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας,
τον άγριο Ποσειδώνα δεν θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.*

*Να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
που με τι ευχαρίστησι, με τι χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοειδωμένους.
να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά,
και τες καλές πραγματείες ν' αποκτήσεις,
σεντέφια και κοράλλια, κεχριμπάρια κ' έβενους,
και ηδονικά μυρωδικά κάθε λογής,
όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά.
σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,
να μάθεις και να μάθεις απ' τους σπουδασμένους.*

Πάντα στο νου σου να 'χεις την Ιθάκη.

*Το φθάσιμον εκεί ειν'ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις το ταξείδι διόλου.
Καλλίτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει.
και γέρος πια ν' αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στο δρόμο,
μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.*

*Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξείδι.
Χωρίς αυτήν δε θα 'βγαίνες στον δρόμο.
Αλλά δεν έχει να σε δώσει πια.*

*Κι αν πτωχική την βρεις, η Ιθάκη δε σε γέλασε.
έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες η Ιθάκες τι σημαίνουν.*

3. Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον

Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακούσθαι
αόρατος θίασος να περνά
με μουσικές εξαίσιες, με φωνές -
την τύχη σου που ενδίδει πιά, τα έργα σου
που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου
που βγήκαν όλα πλάνες, μη ανοφέλετα θρηνήσεις.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει.
Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν
ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου·
μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες μιά τέτοια πόλι,
πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,
κι άκουσε με συγκίνησιν, αλλ' όχι
με των δειλών τα παρακάλια και παράπονα,
ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
τα εξαίσια όργανα του μυστικού θιάσου,
κι αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που χάνεις.

4. Όσο μπορείς

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.

Μην την εξευτελίζεις πιαίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κ' εκθέτοντάς την,
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μιά ξένη φορτική.

5. Το πρώτο σκαλί

Εἰς τὸν Θεόκριτο παραπονιούνταν
μιά μέρα ὁ νέος ποιητὴς Εὐμένης·
«Τώρα δύο χρόνια πέρασαν που γράφω
κ' ἓνα εἰδύλιο ἕκαμα μονάχα.

Τὸ μόνον ἀρτίόν μου ἔργον εἶναι.
Ἀλλοίμονον, εἶν' ὑψηλή το βλέπω,
πολύ ὑψηλή τῆς Ποιήσεως ἡ σκάλα·
καὶ ἀπ' τὸ σκαλί τὸ πρώτο ἐδῶ που εἶμαι
ποτέ δὲν θ' ἀναιβῶ ὁ δυστυχημένος».

Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτά τα λόγια
ἀνάρμοστα καὶ βλασφημίες εἶναι.
Κι ἂν εἶσαι στὸ σκαλί τὸ πρώτο, πρέπει
νάσαι υπερήφανος κ' εὐτυχημένος.
Εἰδῶ που ἐφθασες, λίγο δὲν εἶναι·
τόσο που ἔκαμες, μεγάλη δόξα.

Κι αὐτὸ ἀκόμη τὸ σκαλί τὸ πρώτο
πολύ ἀπὸ τὸν κοινὸ τὸν κόσμον ἀπέχει.

Εἰς τὸ σκαλί γιὰ νὰ πατήσεις τούτο
πρέπει μὲ τὸ δικαίωμά σου νάσαι
πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τὴν πόλιν.

Καὶ δύσκολο στὴν πόλιν ἐκείνην εἶναι
καὶ σπάνιο νὰ σε πολιτογραφήσουν.
Στὴν ἀγορὰ τῆς βρίσκεις Νομοθέτας
που δὲν γελᾶ κανένας τυχοδιώκτης.

Εἰδῶ που ἐφθασες, λίγο δὲν εἶναι·
τόσο που ἔκαμες, μεγάλη δόξα».

6. Τείχη

Χωρὶς περίσκεψιν, χωρὶς λύπην, χωρὶς αἰδῶ
μεγάλα κ' ὑψηλά τριγύρω μου ἐκτίσαν τείχη.

Καὶ κάθομαι καὶ ἀπελπίζομαι τώρα ἐδῶ.

Ἄλλο δὲν σκέπτομαι: τὸν νοῦν μου τρώγει αὐτὴ ἡ τύχη·
διότι πράγματα πολλὰ ἔξω νὰ κάμω εἶχον.

Ἄ ὅταν ἐκτίζαν τὰ τείχη πῶς νὰ μὴν προσέξω.
Ἀλλὰ δὲν ἄκουσα ποτέ κρότον κτιστῶν ἢ ἤχον.
Ἀνεπαισθήτως μ' ἐκλείσαν ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω.

Γύρω από το ποιητικό του έργο

- Ο ποιητής άρχισε να δημοσιεύει ποιήματα το 1891, αλλά έγραφε ήδη από το 1884.
- Η ποίησή του διακρίνεται σε τρεις περιόδους:
 - 1884-1896: προετοιμασία.
 - 1896-1911: διαμόρφωση προσωπικού ύφους.
 - 1911-1933: ωριμότητα.
- Ο Καβάφης διέκρινε τα ποιήματά του σε τρεις κατηγορίες:
Ιστορικά, φιλοσοφικά, ηδονικά.
- Όχι σπάνια τα θέματα διαπλέκονται μεταξύ τους, με αποτέλεσμα ένα ποίημα να κατατάσσεται σε δύο ή ακόμη και σε τρεις κατηγορίες συγχρόνως.
- Ο ποιητής εμπνέεται τα περισσότερα θέματά του από τους ελληνιστικούς χρόνους και κατά δεύτερο λόγο από τους αρχαίους, όπως επίσης από τους βυζαντινούς ή από τη νεότερη ιστορία.
- Συγκεντρώνει το ενδιαφέρον του σε θέματα που αφορούν τους αδικημένους και προσπαθεί να εξαγάγει διαχρονικά συμπεράσματα από τις αναφορές του στην περιθωριακή ζωή αυτών των αδικημένων.
- Τα **φιλοσοφικά** [ή **διδασκτικά**] του ποιήματα πραγματεύονται διάφορα θέματα σχετικά με στάσεις ζωής, με την αξιοπρέπεια, την ανιδιοτέλεια, την ανωτερότητα, τα υψηλά ιδανικά, με τη ματαιότητα των ανθρώπινων μεγαλείων κ.λπ.
- Με τα ποιήματα αυτής της κατηγορίας, ο ποιητής θέλει περισσότερο να εκφράσει συγκεκριμένη βιοθεωρία παρά μια ορισμένη φιλοσοφική κατεύθυνση.
- Η μεταφυσική –είτε ως μετάθεση της δικαίωσης είτε ως προσδοκία ή αγωνία για το *επέκεινα*– δεν εμφανίζεται στην ποίησή του.
- Βάση της καβαφικής βιοθεωρίας είναι ο **ηρωικός στωικισμός**.
- Τα **ιστορικά** του ποιήματα σχετίζονται με αναδρομές στο παρελθόν, από όπου ο ποιητής αντλεί ιστορικά σύμβολα, δηλαδή προσωπεία, για να εκφράσει, με καλυμμένο τρόπο και με χρώμα διαχρονικό, προσωπικά του βιώματα ή παρακμιακές καταστάσεις και παρόμοιες τραγικές ή τραυματικές εμπειρίες ζωής. Τα περισσότερα από τα ιστορικά του ποιήματα αντλούν τα σύμβολά τους από την ελληνιστική περίοδο. Άλλα ποιήματα ανάγονται στην ελληνορωμαϊκή περίοδο, στην περίοδο της μουσουλμανικής κατάκτησης της Αλεξάνδρειας και στο Βυζάντιο. Η Αλεξάνδρεια, σε κάθε περίπτωση, βρίσκεται στο επίκεντρο των προτιμήσεών του.
- Η κατηγορία των ιστορικών του ποιημάτων υποδιαιρείται **σε τρεις** υποκατηγορίες, ανάλογα με την πρόσληψη από τους μελετητές της ιδιαίτερης θεματικής τους απόχρωσης:
–*ψευδοϊστορικά* (όρος του Γ. Σεφέρη): αξιοποίηση ιστορικών στοιχείων με νόημα φιλοσοφικό, όπως για παράδειγμα το ποίημα *Θερμοπύλες*.

–*ιστορικοφανή* (όρος του Γ.Μ. Παναγιωτόπουλου): ιστορικό πλαίσιο του ποιήματος με φανταστικό το πρόσωπο και το βασικό επεισόδιο. Πρόκειται για φαινομενικά ιστορικά ποιήματα· παράδειγμα το ποίημα *Ο Δαρείος*.

–*ιστοριογενή* (όρος του Μ. Πιερή): απόλυτη σύνδεση με το ιστορικό υλικό, εκ του οποίου προέκυψαν. Χρόνος, χώρος, πρόσωπα, επεισόδια, όλα δηλαδή τα στοιχεία είναι ιστορικά.

- Τα *ηδονικά* του ποιήματα συνδέονται με τον ιδιόρρυθμο ερωτισμό του, με τον αισθησιασμό και ανάλογες ερωτικές του μνήμες.
- Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, πως η ποίησή του, όπου ανασυλλέγει ή αναπαριστά την αισθησιακή εμπειρία, εκεί συνδυάζει και αισθητική ατμόσφαιρα.
- Η ποίηση του Καβάφη διακρίνεται για μια στοχαστική ευρύτητα, χωρίς να περιχαρακώνεται στο ένα ή το άλλο ιδεολογικό ρεύμα.
- **Στοιχεία τεχνικής:**
 - Διάλογος ή μονόλογος με δραματικό χαρακτήρα.
 - Λιτά εκφραστικά μέσα.
 - Φωτεινότητα αλλά και ειρωνεία.
 - Αμφίσημη παρουσίαση των ηρώων του.
 - Ρεαλισμός, πεζολογία, αντιρητορικό ύφος.
 - Διδακτικός τόνος.
 - Αποφθεγματικός και επιγραμματικός λόγος.
 - Δημοτική γλώσσα με στοιχεία της καθαρεύουσας και με αντιλυρικό χαρακτήρα.
 - Χρήση συμβόλων και απόκρυψη.
 - Ιαμβικός στίχος, ανισοσύλλαβος.
 - Ελεύθερος και απέριτος στίχος.
 - Λιτότητα και πυκνότητα, ακρίβεια και εγκράτεια στη γλώσσα.
 - Γοητεία του υπονοούμενου, υποβλητική ομορφιά, πρόκληση συγκινήσεων.
 - **Εσωτερικά γνωρίσματα:**
 - Υψηλή αντίληψη για την τέχνη.
 - Νοσταλγική μετατόπιση στο χώρο και το χρόνο.
 - Μελαγχολικός τόνος.
- Ο Καβάφης σήμερα θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς ποιητές στην Ελλάδα και στο διεθνή χώρο.
- Το έργο του έχει μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες.
- Τα *ιστορικά* του ποιήματα σχετίζονται με αναδρομές στο παρελθόν, από όπου ο ποιητής αντλεί ιστορικά σύμβολα, δηλαδή προσωπεία, για να εκφράσει, με καλυμμένο τρόπο και με χρώμα διαχρονικό, προσωπικά του βιώματα ή παρακμιακές καταστάσεις και παρόμοιες τραγικές ή τραυματικές εμπειρίες ζωής. Τα περισσότερα από τα ιστορικά του ποιήματα αντλούν τα σύμβολά τους από την ελληνιστική περίοδο. Άλλα ποιήματα ανάγονται στην

ελληνορωμαϊκή περίοδο, στην περίοδο της μουσουλμανικής κατάκτησης της Αλεξάνδρειας και στο Βυζάντιο. Η Αλεξάνδρεια, σε κάθε περίπτωση, βρίσκεται στο επίκεντρο των προτιμήσεών του.

- **Στοιχεία τεχνικής:**

- Διάλογος ή μονόλογος με δραματικό χαρακτήρα.
- Λιτά εκφραστικά μέσα.
- Φωτεινότητα αλλά και ειρωνεία.
- Αμφίσημη παρουσίαση των ηρώων του.
- Ρεαλισμός, πεζολογία, αντιρητορικό ύφος.
- Διδακτικός τόνος.
- Αποφθεγματικός και επιγραμματικός λόγος.
- Δημοτική γλώσσα με στοιχεία της καθαρεύουσας και με αντιλυρικό χαρακτήρα.
- Χρήση συμβόλων και απόκρυψη.
- Ιαμβικός στίχος, ανισοσύλλαβος.
- Ελεύθερος και απέριτος στίχος.
- Λιτότητα και πυκνότητα, ακρίβεια και εγκράτεια στη γλώσσα.
- Γοητεία του υπονοούμενου, υποβλητική ομορφιά, πρόκληση συγκινήσεων.
- **Εσωτερικά γνωρίσματα:**
- Υψηλή αντίληψη για την τέχνη.
- Νοσταλγική μετατόπιση στο χώρο και το χρόνο.
- Μελαγχολικός τόνος.

- Ο Καβάφης σήμερα θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς ποιητές στην Ελλάδα και στο διεθνή χώρο.
- Το έργο του έχει μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ: Θερμοπύλες Ερμηνευτική προσέγγιση

1. Εισαγωγικά στοιχεία για το ποίημα

α) Διδακτικοί στόχοι:

- Γνωριμία των μαθητών με την ποίηση του Καβάφη, όπως συγκεκριμενοποιείται στο παρόν ποίημα.
- Η πρόσληψη των κεντρικών γλωσσικών συμβόλων του ποιήματος στη διαχρονική τους σημασία.
- Ανάπτυξη προβληματισμών σχετικά με το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου, όπως αυτό ειδικεύεται εδώ.
- Συζήτηση:
 - α) για τη βαθύτερη σημασία που έχει η υπεράσπιση θεμελιακών αξιών και ιδανικών του ανθρώπου.
 - β) για την τιμή της ζωής του καθήκοντος και της θυσίας.

β) Στοιχεία για τον ποιητή και το ποίημα:

- Βλ. Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄, Β΄, Γ΄, Γυμνασίου, σσ. 104-106.
- Το ποίημα «Θερμοπύλες» γράφτηκε το 1901 και δημοσιεύτηκε το 1903.
- Ανήκει στην κατηγορία των *φιλοσοφικών-διδακτικών* ποιημάτων του Καβάφη.
- Δίνει την εντύπωση ότι έχει μια ορισμένη ιστορική απόχρωση, χάρη κυρίως στις λέξεις-σύμβολα. Φέρνει στη μνήμη την περσική εισβολή, τη μάχη των Θερμοπυλών, τη θυσία των Ελλήνων σ' αυτή τη μάχη και την αρχή του τέλους της περσικής εισβολής.
- Το κύριο νόημα όμως υπερβαίνει το στενό ιστορικό πλαίσιο και έχει πιο ευρύ ή διαχρονικό χαρακτήρα.
- Ο ποιητής αξιοποιεί με συμβολικό τρόπο ένα γεγονός της ιστορίας για να μιλήσει στο παρόν ή και για το παρόν. Η συμβολική γλώσσα στο *Θερμοπύλες* αναφέρεται σε κάτι περισσότερο από μάχες, συγκρούσεις, στρατιώτες.
- Όλο το ιστορικό γεγονός δηλαδή μεταφέρεται *στο επίπεδο της περίσκεψης, της επίγνωσης αυτού που οφείλει να πράττει ο άνθρωπος*.
- Πιο ειδικά ο Καβάφης ανάγεται σε μια *σημαίνουσα πράξη του παρελθόντος* για να επενδύσει το παρόν με *σημασίες που το υπερβαίνουν*, ήτοι με σημασίες της σύγχρονης κοσμοπόλης που είναι καθολικές και διδακτικές:
 - Ο μαθητής πρέπει να γνωρίζει για τον ιστορικό συσχετισμό, γιατί ο τελευταίος αποτελεί μέρος της δυναμικής του ποιήματος: *ιστορικά θα συντελεσθεί ένας όλεθρος, ο οποίος όμως δεν μπορεί να εμποδίσει την ηθική νίκη* (John P. Anton, *Η ποίηση και η ποιητική του Καβάφη*, εκδ. Ίκαρος 2000, σ.274).

- Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται να αναδεικνύεται η αναλογία του ιστορικού χθες με τις πράξεις ή στάσεις του κοινωνικού και πολιτισμικού σήμερα.
- Γι' αυτό, η επιδίωξη είναι τούτη: να αποκρυπτογραφείται με ακρίβεια αυτό που κρύβεται πίσω από τη χρήση των ιστορικών συμβόλων.
- **Μια ακριβής αποκρυπτογράφηση προϋποθέτει και τα εξής:**
 - α) το ήθος αυτών των συμβόλων απηχεί τη στωική ηθική και σοφία.
 - β) ως σημειωθεί ότι η στωική γνωσιολογία επηρέασε βαθιά την ποιητική σκέψη του Καβάφη.
 - γ) κατ' αυτή τη γνωσιολογία θεμελιώνεται φιλοσοφικά η έννοια του χρέους και του καθήκοντος υπό μια αντιηρωική προοπτική: ο λόγος περιστρέφεται γύρω από ηθικές αξίες (δικαιοσύνη, ευσπλαχνία κ.λπ.) και όχι γύρω από μάχες, ηρωισμούς, αυτοθυσίες κ.ο.κ.
 - δ) όλο το ποίημα ακολουθεί αυτή τη γραμμή της προσωπικής επιλογής, της εγκαρτέρησης, της στωικής [=αντιηρωικής] σοφίας: μετριопάθεια, απάθεια (όχι αδράνεια), γενναία στάση στον καθημερινό βίο.
 - ε) γενναία με το νόημα ότι σταθερά και αποφασιστικά αντιμετωπίζει κανείς τις καταστάσεις, με βάση τη δικαιοσύνη και την αρετή που επέλεξε να ζήσει· σύμφωνα με ανθρώπινες σταθερές και γενικότερες σημάσεις γύρω από ιδανικά ή υψηλούς στόχους.

γ) Θέμα:

- Απόδοση τιμής στους ανθρώπους που αφοσιώνονται πλήρως στην υποστήριξη αξιών και ιδανικών.
- Η προβολή της έννοιας του χρέους και η εμμονή των γενναίων σ' αυτό. (Παρόμοια εμμονή στο χρέος έχουμε στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* του Σολωμού).
- Υπεράσπιση υψηλών σκοπών με γνώση και επίγνωση. (Παρόμοια στάση είναι εκείνη του Σωκράτη, που μίλησε για μεγάλες ιδέες χωρίς να ορρωδήσει μπροστά στο θάνατο).
- Πάντοτε τιμάται και οφείλει να τιμάται το θάρρος που επιδεικνύει κανείς στην εκτέλεση του καθήκοντος.
- Παραλλαγές ανδρείας ανάμεσα στα σύμβολα της εισβολής και της αντίστασης: Οι όποιοι Μήδοι εισβάλλουν και νικούν με τη βοήθεια της υλικής δύναμης, ενώ οι παντός είδους δυνάμεις της αντίστασης θα νικήσουν με τη δύναμη του ήθους και της αρετής.

2. Ερμηνεία-Σχολιασμός

I. Ανάλυση:

- **στ. 1-3:**
 - Αξίζει να τιμώνται εκείνοι οι απλοί και άδολοι άνθρωποι που επέλεξαν αυτοβούλως, συνειδητά, χωρίς εξαναγκασμό, να υπερασπίζονται μέχρι θανάτου τις ηθικές αξίες που δίνουν νόημα στη ζωή τους.
 - **τιμή:** εκτίμηση, θαυμασμός, σεβασμός, αναγνώριση και κατάφαση του καλού.
 - **τιμή σ' εκείνους:** μόνο αυτοί που αγωνίστηκαν και έμειναν πιστοί στα ιδανικά τους γίνονται αντικειμενικά άξιοι τιμής· έτσι εξυψώνονται και δικαιώνονται.

–**όρισαν στη ζωή τους:** εκκινώντας από τη συναίσθηση του χρέους αποφάσισαν ή επέλεξαν μια οριακή (=πάνω από συμβιβασμούς και ηττοπάθεια) στάση ζωής. *Ποια συγκεκριμένα; Την ακόλουθη:*

–**και φυλάγουν Θερμοπύλες:** να διαφυλάττουν, να προασπίζονται ό,τι πιο σημαντικό, ό,τι πιο μεγάλο και άξιο, ό,τι πιο όλβιο τους εμπνέει στη ζωή τους, όπως πατρίδα, ελευθερία, σπουδαίες ιδέες, ιδανικά, στόχοι, οράματα, ηθικές σκέψεις κ.λπ.

– Η λέξη *Θερμοπύλες* είναι έννοια με βαρύνουσα ιστορική φόρτιση (=τόπος της ιστορικής μάχης), αλλά εδώ χρησιμοποιείται με μια ευρύτερη *αξιακή* σημασία· με μια *αναλογική αναθεώρηση*: αγωνιστική πορεία μέχρις εσχάτων και χωρίς κίνητρα εξωτερικών ανταμοιβών όχι μόνο στα πεδία των μαχών αλλά και μέσα στην κοινωνία, στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

– Ο *ηρωισμός* δεν εκδηλώνεται εδώ ως πολεμική ανδρεία σε εκείνες τις μεγάλες στιγμές της ιστορίας, που είναι πάντοτε καθορισμένες ή μετρημένες, αλλά και ως ανιδιοτελής προσήλωση σε αρχές και αξίες του καθημερινού βίου: ανθρωπινότητα, δικαιοκρατία, εντιμότητα, διακινδύνευση για το καλό κ.α.

– **από το χρέος μη κινούνται:** εμφορούνται τόσο πολύ από το υψηλό, το ευγενές, το ιδεατό, το μη εφήμερο, από την σταθερή αξία, ώστε να ταυτίζονται δημιουργικά με το χρέος υπεράσπισης τέτοιων αρχών.

– Δεν κλονίζεται η *πίστη τους στο χρέος*· γι' αυτό και γίνονται άνθρωποι της πράξης: καλλιεργούν αναξιοποίητες αρετές και μένουν ατάραχοι μπροστά στις απροσδόκητες θύελλες του ανθρώπινου βίου.

– Θυσιάζουν υλικές πλευρές της ζωής τους, τελούν υπό διαρκή κίνδυνο για να *γίνουν αυτό που είναι: ανεξάντλητοι από τη συνείδηση του δέοντος ή του χρέους*.

–*Σκοπός της ζωής τους:* να μην παρεκκλίνουν απ' αυτό το χρέος. Προτιμούν να ζουν με αρετή για την αρετή παρά συμβατικά, υπολογιστικά, ανώφελα, χωρίς εσωτερική πλήρωση.

– Ενσαρκώνουν την *ηθική διαφορά* ανάμεσα στην απλή και στην ενάρετη ζωή.

• **στ. 4-10:**

–Στους στίχους αυτούς παρουσιάζονται όλα εκείνα τα ηθικά γνωρίσματα και ενέργειες που αποδεικνύουν το ξεχωριστό ήθος των τιμημένων ανθρώπων.

– Πρόκειται για ηθικό κώδικα της καθημερινής τους βίωσης, ο οποίος στην πρακτική του εφαρμογή τους καθιστά σύμβολα αδιάφθορης ζωής και θετικής δράσης:

–**δίκαιοι:** πιστεύουν στην ιδέα του δικαίου και την υλοποιούν στην κοινωνική τους πράξη. *Με ποιο τρόπο την υλοποιούν; Με το να είναι:*

–**ίσοι σ' όλες των τες πράξεις:** με το να πράττουν με απόλυτη αίσθηση δικαίου και ευθύτητας. Έτσι δεν λογοκοπούν ανεύθυνα και εριστικά περί δικαιοσύνης. Σε όλες τους τις πράξεις, όχι μόνο στη μια ή στην άλλη επί μέρους πράξη, είναι συνεπείς, τίμιοι, ευθείς. Σε όλες, γιατί *Θερμοπύλες* αναλογούν σε όλες τις επί δικαίω πράξεις και ενέργειες της ανθρωπίνης ύπαρξης.

–Αλλά η αρχή της δικαιοσύνης δεν είναι στατική· γι' αυτό πρέπει συνεχώς να παρακολουθεί τη λογική της εξελισσόμενης πρακτικής της εφαρμογής και να βελτιώνεται. *Πώς;*

–**με λύπη κι όλας κι ευσπλαχνία:** να είναι ευσπλαχνική δικαιοσύνη, να συνεπικουρεί τους άλλους, να δίνει προοπτική στη συνθήκη του ανθρώπου.

–Οι γενναίοι *δεν πρέπει να είναι άτεγκτοι, μονοσήμαντοι, άκαμπτοι* ως προς την πραγματοποίηση ή εφαρμογή των αρχών της ανθρωπινότητας, της δικαιοσύνης και όλων των άλλων συναφών αρετών.

–*Δεν επιτελούν το χρέος τους* με τρόπο άδικο και καταπιεστικό. *Δεν φυλάσσουν Θερμοπύλες* για ίδιον όφελος, για να επιβληθούν στους συνανθρώπους τους, αλλά γιατί τρέφουν αισθήματα αγάπης, συμπάθειας, αλτρουισμού.

–**γενναίοι...εις μικρόν γενναίοι:** συμπάσχουν με τους άλλους και κυρίως με τους κοινωνικά αδύνατους.

–Είναι γενναίοι και στα μεγάλα και στα μικρά. Στις πράξεις τους (καθ)οδηγούνται από αίσθημα μεγαλοψυχίας και γενναιοδωρίας, ανεξάρτητα από την υλική τους κατάσταση ή υπόσταση: είτε δηλαδή είναι πλούσιοι είτε φτωχοί.

–Η ηθική τους, απ' αυτή την άποψη, παραπέμπει σε ένα *ανοικτό σύστημα αξιών, που υπαγορεύει την υπέρβαση κάθε είδους μικρότητας*. Ο αγώνας τους για ανάταση της κοινωνίας είναι αγώνας συμπαντικός, όπως και οι *μαχητές των Θερμοπυλών* πολέμησαν συμπαντικά: για όλους τους Έλληνες, δίκαιους και άδικους, για ολόκληρο τον πολιτισμό.

–Όσοι λοιπόν προορίζονται να *φυλάσσουν Θερμοπύλες* διακρίνονται για την ευγένεια του ήθους τους, για την απλότητα του χαρακτήρα τους, για την αγνότητα των αισθημάτων τους, για την ανάληψη ηθικής ευθύνης.

–Γ' αυτό και ό,τι προσφέρουν είναι ποιοτικά ανώτερο. Τούτο σημαίνει περαιτέρω πως η αξία του ανθρώπου και του έργου του δεν μετρείται ποσοτικά αλλά ποιοτικά. *Τι σημαίνει τούτο;* Πώς προσφέρουν το μέγιστο καλό στο πλαίσιο των δυνατοτήτων τους:

–**πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε:** Δεν επιζητούν να προσφέρουν έργο πέρα από αυτό που τους επιτρέπουν τα όρια των δυνατοτήτων τους. *Τι τους επιτρέπουν;*

– Να επιδίδονται στην εκπλήρωση του έργου τους, το οποίο βέβαια δεν ολοκληρώνεται ποτέ οριστικά παρά μόνο ενασκείται ως *φυλάττειν Θερμοπύλες*, ως *πραγμάτωση* των ικανοτήτων τους με κοινωνική καταξίωση.

– Η ηθική ενέργεια, κατ' αυτό τον τρόπο, δεν εξαντλείται στην αναζήτηση της υλικής ευτυχίας ούτε σε μια εφησυχαστική απόρριψη του υποδεέστερου ή του ανήθικου αλλά στην ικανότητά τους να καταξιώνονται ως αποστολικές συνειδήσεις.

–**πάντοτε την αλήθεια ομιλούντες:** επειδή είναι τέτοιες συνειδήσεις, ομιλούν πάντοτε τη γλώσσα της αλήθειας, γιατί αυτή είναι η μόνη απαρασάλευτη αρχή, που εγγυάται μια ανθρωπίνως δυνατή *οργάνωση της κοινωνικής ηθικής*. *Πώς οργανώνεται; Ως ακολούθως:*

–**πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους:** ως ηθική της *καλοσύνης*: απέναντι στους άδικους, τους ψευδομένους, τους ανειλικρινείς, δεν συμπεριφέρονται με σκληρότητα, αλλά με μετριοπάθεια, με ευαισθησία, με φρόνηση, γιατί η *αποστολή τους τελεί κάτω από τη βαθιά επίγνωση [=στωική σοφία]* πως και οι ψευδομένοι μπορούν να βελτιωθούν.

• **στ. 11-14:**

- Είναι σωστό να απονέμεται τιμή στους Θερμοπυλομάχους κάθε είδους, γιατί εκπληρώνουν όλες τις παραπάνω αρετές και αξίες. *Ο κύκλος όμως δεν κλείνει εδώ:*
- Όλη αυτή η πρακτική τους δεν αποκλείεται να αποβλέπει σε μια τελική επιτυχία, σε έναν ιδιοτελή σκοπό· ας πούμε, για να κυριαρχήσουν επί των άλλων ή για να επιβιώσουν κ.λπ. Τι είναι λοιπόν εκείνο που τους ανυψώνει *πάνω από αυτή την στενή αυλή της καθημερινότητάς τους;*
- Το γεγονός ότι δεν εγκαταλείπουν τη θέση τους, δεν παραλείπουν το χρέος τους, μένουν σταθεροί στις αρχές τους, ακόμη και αν *ξέρουν* ότι θα προδοθούν και θα ηττηθούν.
- και περισσότερη τιμή τους πρέπει:** μας είπε ο ποιητής στο στίχο 1 ότι τους πρέπει *τιμή*, γιατί εντός των ορίων της ανθρώπινης ελπίδας αγωνίζονται, ως *Θερμοπυλομαχητές*, αγώνα δίκαιο, τίμιο, γενναίο, φιλαλήθη και φιλόανθρωπο.
- Ωστόσο τους πρέπει και *περισσότερη τιμή*, γιατί *ξεπερνούν το ανθρώπινο μέτρο*, αγαπούν το πετρωμένο τους όσο τραγικό κι αν είναι:
- όταν προβλέπουν...θα διαβούνε:** έχουν *γνώση* και *επίγνωση* πλέον ότι σε κάθε τους βήμα караδοκούν οι *Εφιάλτες*, ότι οι *Μήδοι* θα τους κατατροπώσουν· κι όμως δεν παραιτούνται από το χρέος τους, γιατί έχουν μάθει να ζουν με ήθος και όχι λιγότερο τραγικά.
- Δεν είναι μηδενιστές, αλλά μάρτυρες της αλήθειας: ήρωες και μάρτυρες στο πλαίσιο της *στωικής*, ήτοι *αντιηρωικής σοφίας*, όπου κανείς προβλέπει, μια κάποια υλική συντριβή, αλλά τούτη η πρόβλεψη είναι συγχρόνως η δύναμη που τον ωθεί να κάνει την υπέρβασή του και να κερδίσει την τιμή του, και όταν ακόμη έχει χάσει τη μάχη.
- Ήρωες και μάρτυρες, στο πλαίσιο αυτό, είναι οι άνθρωποι που εμβιώνουν τη ζωή με *στοχασμό*: ακούνε πολλές φωνές, υφίστανται ίσως πολλές ήττες, αλλά είναι σε θέση να ξεχωρίσουν τις ψευδείς από τις γνήσιες φωνές, να αρθούν πάνω από υλικές ή εφήμερες ήττες και άφθαρτοι εσωτερικά να χωρήσουν πέρα από την ψυχοδιάβρωση της καθημερινής αδράνειας.

II. Τεχνική-μορφή:

- **γλώσσα:** η ποιητική έκφραση επιτυγχάνεται με ένα μικτό γλωσσικό είδος, το οποίο διαμορφώνει και ένα ανάλογο ύφος και ήθος: α) γλώσσα δημοτική με πολλά στοιχεία από την καθαρεύουσα και ορισμένες ιδιόζουσες στην καθαφική γλώσσα εκφράσεις όπως *μη κινούντες*, *πλην χωρίς* κ.λπ. β) παράγεται ένα προσωπικό ύφος, που εκπέμπει χάρη και βεβαιότητα ως προς την αλήθεια του περιεχομένου· γ) η αλληλουχία των νοημάτων αποδίδεται με ρητό-σαφή λόγο χωρίς περιττά στοιχεία ή ρητορισμούς και με λέξεις ιδιαίτερης βαρύτητας, όπως *τιμή*, *γενναίοι*, *προβλέπουν* κ.α.
- **μέτρο:** στίχοι ιαμβικοί ενδεκασύλλαβοι ανομοιοκατάληκτοι.
- **διάρθρωση-δομή:** δομικό, διαρθρωτικό ρόλο στην οργάνωση της νοηματικής συνοχής παίζει η λέξη-έννοια *τιμή*. Έτσι οι τρεις πρώτοι στίχοι βρίσκουν τη νοηματική τους ολοκλήρωση στους στίχους 11 και εξής. Οι ενδιάμεσοι στίχοι 4-10 παρουσιάζουν κυρίως τα ηθικά χαρακτηριστικά των παντοειδών Θερμοπυλομαχητών.

- **ο τίτλος:** ο μονολεκτικός τρόπος απόδοσης του τίτλου (*Θερμοπύλες* αντί για *Οι Θερμοπύλες*) του προσδίδει μια πιο καθολική συμβολική σημασία και τον αποσυνδέει από τη συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα: εάν ο ποιητής χρησιμοποιούσε το άρθρο, ήταν σαν να ήθελε να μιλήσει για τα σχετικά με τις Θερμοπύλες.
- **η παρουσία του ποιητή:** ο ποιητής δεν εμφανίζεται στο προσκήνιο παρά μόνο μέσα από *προσωπείο*, κατά το οποίο φαίνεται να ομιλεί κάποιος σε τρίτο πρόσωπο. Η ομιλία ή καλύτερα ο μονόλογος εξελίσσεται υπό μια *παροντική προοπτική*, η οποία περιέχει αξίες της ζωής. Στο στίχο 12 ο ποιητής γίνεται πιο emphaticός σχετικά με τη δική του παραγωγική αρχή: *τη σοφία*. Κατατάσσει τον εαυτό του σε αυτούς που *προβλέπουν*, που κατέχουν τη *σοφία*.
- **η σοφία:** στο ποίημα και γενικότερα στην ποιητική σκέψη του Καβάφη η σοφία κατέχει κεντρική θέση. Δεν έχει να κάνει, ως έννοια, ούτε με τη φιλο-σοφία ούτε με την επιστήμη υπό την αυστηρή έννοια των όρων. Απεναντίας, *συνιστά πνευματική κατάσταση* η οποία οδηγεί στην ποιητική αίσθηση του κόσμου και με αντίστοιχη ποιητική διατύπωση· η *σοφία* λοιπόν εκδηλώνεται ως: α) *επίγνωση*· β) *πρόβλεψη*· γ) *κατανόηση με τραγικό τρόπο (ο Εφιάλτης θα φανεί ...οι Μήδοι θα διαβούνε)*· δ) *ποιητική βίωση*.
- **εκφραστικά μέσα:** μεταφορές, επαναλήψεις κ.λπ.

ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ, ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ
ΔΗΜΟΤΙΚΑ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Κωστής Παλαμάς, «[Καβάλα πάει ο Χάροντας]», *Ταμβοι και ανάπαιστοι* (1897).
Απαντα, τόμ. 1, Μπίρης, 1932, σ. 352-353.

*Καβάλα πάει ο Χάροντας
το Διγενή στον Άδη,
κι άλλους μαζί... Κλαίει, δέρονται
τ' ανθρώπινο κοπάδι*

*Και τους κρατεί στον αλόγου του
δεμένους τα καπούλια,
της λεβεντιάς τον άνεμο,
της ομορφιάς την πούλια.*

*Και σα να μην τον πάτησε
τον Χάρου το ποδάρι,
ο Ακρίτας μόνο ατάραχα
κοιτάει τον καβαλάρη.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποια σημεία του τραγουδιού τονίζεται η γενναιότητα του ήρωα;
2. Βρείτε άλλα δημοτικά τραγούδια ή κείμενα επώνυμων λογοτεχνών με θέμα το θάνατο του Διγενή. Να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές στο χειρισμό του θέματός τους.

Ηχογραφημένη απαγγελία του συγκεκριμένου τραγουδιού με τη φωνή του Ελευθέριου Βενιζέλου φυλάσσεται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Β

1. «Κλέφτικο. 20», Ν. Γ. Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια*, Γράμματα 1991, σ. 43.

*Ο πλούσιος έχει τα φλωριά, έχει ο φτωχός τα γλέντια.
Άλλοι παινάνε τον πασά και άλλοι το βεζίρη,
μα γω παινάω το σπαθί το τουρκοματωμένο,
το 'χει καμάρι η λεβεντιά, κι ο κλέφτης περηφάνια.*

ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟ ΜΟΥ ΠΟΥΝ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δωδεκανησιακό τραγούδι: «Τζιβαέρι»

*Η ξενιτιά το χαίρεται, τζιβαέρι μου, το μοσχολούλουδό μου,
εγώ ήμουννα που το 'στειλα, τζιβαέρι μου, με θέλημα δικό μου.
Σιγανά πατώ στη γη, σιγανά και ταπεινά.
Ανάθεμά σε ξενιτιά, τζιβαέρι μου, και συ και το καλό σου
που πήρες το παιδάκι μου, τζιβαέρι μου, και το 'κανες δικό σου.
Σιγανά πατώ στη γη, σιγανά και ταπεινά.*

Να συγκρίνετε τα τρία ποιήματα (τα δύο του βιβλίου και το παραπάνω) που αναφέρονται στην ξενιτιά

Κάλβος Ανδρέας 1792-1869

Ο Ανδρέας Κάλβος γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, πρωτότοκος γιος του κερκυραίου γιατρού Ιωάννη Κάλβου και ζακύνθιας αριστοκράτισσας. Μετά τη διάλυση του γάμου των γονιών του ο πατέρας του έφυγε για την Ιταλία, και ο ποιητής αναχώρησε το 1802 με το μικρότερο αδερφό του Νικόλαο, για να ζήσουν μαζί του. Ο Κάλβος έμαθε τα πρώτα γράμματα στη Ζάκυνθο και συνέχισε τις σπουδές του στην ελληνική παροικία στο Λιβόρνο και στη Φλωρεντία, όπου συνδέθηκε φιλικά με τον Ανδρέα Λουριώτη (1808). Εκεί έγραψε στα ιταλικά το (αποκηρυγμένο αργότερα και χαμένο εκτός του προλόγου) Άσμα στο Ναπολέοντα (1811). Το 1812 γνωρίστηκε στη Φλωρεντία με τον Ugo Foscolo, ο οποίος τον προσέλαβε αντιγραφέα του και δάσκαλο του προστατευομένου του Στέφανου Βούλτσου. Την περίοδο εκείνη έγραψε τρεις τραγωδίες στα ιταλικά. Το 1816 φιλοξενήθηκε από τον Foscolo στην Αγγλία και πήρε μέρος στην προσπάθεια του τελευταίου για έκδοση έργων κλασικών συγγραφέων και μετέφρασε στα νέα ελληνικά το Βιβλίο κοινών προσευχών της Αγγλικανικής Εκκλησίας και ποιήματα (1819-1820). Ακολούθησε ρήξη στις σχέσεις του με το Foscolo και το 1819 γάμος του με την αγγλίδα Maria Teresa Josephine Thomas, η οποία πέθανε τον ίδιο χρόνο. Την περίοδο αυτή (1818-1819) ο Κάλβος έδωσε διαλέξεις στο πνευματικό κέντρο Argyll Rooms του Λονδίνου με θέμα την ελληνική γλώσσα.

Το φθινόπωρο του 1820 μετά από σύντομη παραμονή στο Παρίσι επέστρεψε στη Φλωρεντία και εντάχθηκε στο κίνημα των Καρμπονάρων. Την ίδια χρονιά συνελήφθη από την αστυνομία και απελάθηκε στη Γενεύη. Στη Γενεύη έμεινε από το 1821 ως το 1824 και έγραψε τις δέκα πρώτες Ωδές, τις οποίες τύπωσε το 1824 με τον τίτλο Λύρα. Το 1825 ταξίδεψε στο Παρίσι, όπου πήρε μπήκε στους φιλελληνικούς κύκλους και συνδέθηκε με έλληνες λογίους. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1826, έμεινε για λίγο στο Ναύπλιο και κατόπιν πήγε στην Κέρκυρα, όπου ανέλαβε την καθηγεσία στην Ιόνιο Ακαδημία και ανακηρύχτηκε διδάκτωρ της φιλοσοφίας. Παραιτήθηκε τον ίδιο χρόνο λόγω αντιδράσεων των πανεπιστημιακών κύκλων και ασχολήθηκε με ιδιαίτερα μαθήματα, συγγραφή φιλοσοφικών συγγραμμάτων και μεταφράσεις, κυρίως φιλοσοφικών πραγματειών. Στην Ακαδημία επαναδιορίστηκε το 1836 ως καθηγητής της Ιδεολογίας. Η διδασκαλία του στα ελληνικά προκάλεσε αντιδράσεις και εχθρικό κλίμα.

Με την ποίηση δεν ασχολήθηκε ξανά ως το θάνατό του. Το 1852 εγκατέλειψε την Κέρκυρα για την Αγγλία με τη μέλλουσα δεύτερη γυναίκα του. Στην Αγγλία η Charlotte εργάστηκε σε σχολεία του Essex και του Λονδίνου και το 1865 ανέλαβε τη διεύθυνση οικοτροφείου θηλέων στο Louth, όπου δίδαξε και ο Κάλβος. Εκεί πέθανε από πνευμονία. Ως ποιητής ο Κάλβος συμπίπτει χρονικά με την Επτανησιακή Σχολή, αποτελεί ωστόσο μια μοναχική περίπτωση δημιουργού, που συνδυάζει στοιχεία διαφόρων ρευμάτων (κλασικιστικά, ρομαντικά) και διαφοροποιείται από την Επτανησιακή Σχολή, κυρίως λόγω της ιδιομορφίας της γλώσσας του, η οποία διαθέτει σπουδαία εκφραστική και εικονοπλαστική δύναμη. Στην Ελλάδα έγινε γνωστός μετά το 1889 με αφορμή τη γνωστή διάλεξη του Παλαμά για την ποίησή του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ανδρέας Κάλβος, «Εις τον Ιερόν Λόχον», στρ. α'-ε', *Η Λύρα* (1824). Ωδαί, Ίκαρος 1970, σ. 50-51.

α'

*Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίση
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.*

β'

*Ας το δροσίση πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη
και αυτού ας ξεφυτρώνονν
αιώνια τ' άνθη.*

γ'

*Ω γνήσια της Ελλάδος
τέκνα, ψυχαί που επέσατε
εις τον αγώνα ανδρείως,
τάγμα εκλεκτών Ηρώων,
καύχημα νέον.*

δ'

*Σας άρπαξεν η τύχη
την νικητήριον δάφνην
και από μυρτιάν σάς έπλεξε
και πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον άλλον.*

ε'

*Αλλ' αν τις απεθάνη
διά την πατρίδα, η μύρτος
είναι φύλλον ατίμητον
και καλά τα κλαδιά
της κυπαρίσσου.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς συνδέεται αιτιολογικά η πρόταση του τελευταίου δίστιχου με τις προηγούμενες;
2. Τι συγκρίνει ο ποιητής στην τρίτη στροφή και ποια θέση παίρνει ο ίδιος;
3. Συγκρίνετε το περιεχόμενο των δύο ωδών. Ποια στάση κρατάει ο ποιητής απέναντι σε αυτούς που θυσιάζουν τη ζωή τους για την ελευθερία;

Σολωμός Διονύσιος 1798-1857

Κυρίαρχη μορφή της λεγόμενης Επτανησιακής σχολής ο Διονύσιος Σολωμός γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, γιος του κόντε Νικολάου Σολωμού και της υπηρέτριάς του Αγγελικής Νίκλη. Μετά το θάνατο της συζύγου του ο κόντε Νικόλαος αποκατέστησε με γάμο τη μητέρα του ποιητή, πέθανε όμως γρήγορα και εκείνη παντρεύτηκε το 1807 σε δεύτερο γάμο το Μανώλη Λεονταράκη, ενώ ο Διονύσιος τέθηκε υπό την εποπτεία επιτροπής. Το 1810 έφυγε για σπουδές στην Ιταλία με τη συνοδεία του ιταλού ιερωμένου και δασκάλου του Don Santo Rossi. Φοίτησε στο Λύκειο της Κρεμόνα και στο Πανεπιστήμιο της Πάβια, όπου πραγματοποίησε νομικές σπουδές κατά την περίοδο 1815-1817, χωρίς να πάρει πτυχίο. Στην Πάβια ήρθε σε επαφή με τους κύκλους των ρομαντικών και τον κλασικιστή ποιητή Βιτσέντζο Μόντι. Το 1818 γύρισε στη Ζάκυνθο, όπου συνέγραψε ποιήματα θρησκευτικής θεματολογίας στα ιταλικά και συνδέθηκε φιλικά με τον Γεώργιο Τερτσέτη και τον Αντώνιο Μάτεσι. Τότε έγραψε επίσης ποιήματα στα ελληνικά με επιρροές από τους Χριστόπουλο και Βηλαρά. Την περίοδο 1821-1822 συνυπέγραψε υπόμνημα διαμαρτυρίας για την πολιτική των Άγγλων στα Επτάνησα και το Σύνταγμα του 1817, προς τον Γεώργιο Δ΄ της Αγγλίας. Το Μάη του 1823 έγραψε τον Ύμνο εις την Ελευθερίαν και το 1824 την πρώτη εκδοχή του Λάμπρου και το πεζό κείμενο Διάλογος, όπου εκφράστηκε ενάντια στη γλωσσική θεωρία του Κοραή για τη μέση οδό. Το 1825 έγραψε την Καταστροφή των Ψαρών. Το 1826 ξεκίνησε τη Γυναίκα της Ζάκυνθος. Το 1828 έφυγε για την Κέρκυρα. Το 1833 αναγκάστηκε να εγείρει αγωγή κατά του ετεροθαλούς αδελφού του Δημήτριου, που είχε οικειοποιηθεί το όνομα του Σολωμού. Η υπόθεση έληξε με δικαίωση του ποιητή, κράτησε όμως μέχρι το 1838 και τον καταπόνησε ψυχικά. Στο μεσοδιάστημα έγραψε τον Κρητικό, εγκατέλειψε το σχέδιο για τη Γυναίκα της Ζάκυνθος, με την οποία επιχείρησε να δημιουργήσει ένα ενδιάμεσο της ποίησης και της πεζογραφίας λογοτεχνικό είδος, επέμεινε ωστόσο στο θέμα της πτώσης του Μεσολογγίου, γράφοντας το 1834 τη δεύτερη ημιτελή μορφή των Ελεύθερων Πολιορκημένων και την τρίτη το 1844, σε στίχο ιαμβικό ανομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο, εγκαινιάζοντας έτσι τη νέα, ωριμότερη δημιουργική του περίοδο. Την τελευταία αυτή περίοδο δε μπόρεσε να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του, τα αποσπάσματα που σώζονται όμως (όπως ο Πόρφυρας) είναι αποκαλυπτικά του νέου εύρους του στοχασμού του. Ο Σολωμός πέθανε το 1857 μετά από χρόνια ταλαιπωρία του από εγκεφαλικά επεισόδια. Δύο χρόνια αργότερα ο Πολυλάς εξέδωσε τα Ευρισκόμενα, τα οποία έτυχαν ψυχρής αποδοχής από τους ποιητικούς κύκλους. Προσεκτικότερη μελέτη του έργου του Σολωμού και ανίχνευση των οραματισμών του πραγματοποιήθηκαν μετά από αρκετά χρόνια.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Διονύσιος Σολωμός, «Εις Μάρκο Μπότσαρη», *Ποήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1986⁵, σ

*Η Δόξα δεξιά συντροφεύει
τον άντρα που τρέχει με κόπους
της Φήμης τους δύσβατους τόπους,
κι ο Φθόνος τού στέκει ξερβιά,
με μάτια, με χείλη πικρά.*

Αλλ' όποτε η μοίρα τού γράφει,

*τον δρόμο του κόσμον να πάψει,
η Δόξα καθίζει μονάχη
στην πλάκα του τάφου λαμπρή,
και ο φθόνος αλλού περπατεί.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βρείτε αντιστοιχίες ανάμεσα στο ποίημα «Εις Μάρκο Μπότσαρη» και στο εξεταζόμενο επίγραμμα.

Η ΤΡΙΠΛΑ ΤΩΝ ΓΗΠΕΔΩΝ

Δημήτρη Μίγγα

Της Ριζονπόλεως και της Σαφράμπολης.
Ήταν το μόνο από πολλούς άλλους
που παρά την υπεροψία της νεότητάς του
εκράτησεν ενός λεπτού στα μυστικά σιγή
για τους αποχωρήσαντες βετεράνους
που δεν επέτυχαν πολύτιμο γκολ
σε κρίσιμη στιγμή
απορρίπτοντας έτσι ακόμη και τον θάνατο
για και αγνόησε όλους αυτούς τους αθλητές
που τώρα βρίσκονται στο χώμα.

Θα υμνήσω.

Γιατί το παιδί αυτό
κατεβαίνοντας – όπως προείπα –
από τους καλύτερους αέριδες,
ήταν το μόνο
που πάντα με εύστροφες κινήσεις
επιτύγχανε την εκπόρθηση
της αντίπαλης εστίας
σε ξένα γήπεδα προπάντων
κάνοντας έτσι να ακουστεί ανά την υφήλιο
το όνομα της μικρής πατρίδας μας
ενώ συνάμα εκχάριζε
λέγω εκχάριζε με την πράξη του αυτή
μια ολοφώτεινη νύχτα Χριστουγέννων
στους άστεγους της πλατείας Ομοιοίας
παρά το ότι ετούτο
εστοίχιζε εις τον ίδιον αρκετά
τον έκλεινε μόνο σε ένα σπίτι
αγρίμι τρομαγμένο
που έβλεπε το κορμί του
ακρωτήρι, ερημικό ακρωτήρι.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον να μελετήσετε το ποίημα του Γ. Μαρκόπουλου, με σκοπό να εξηγήσετε πώς αντιλαμβάνεται ο ποιητής την κοινωνική προσφορά του ποδοσφαιριστή Χρήστου Αρδίζογλου. Συγκρίνετε το ποίημα του Μαρκόπουλου με το διήγημα του Μίγγα, με βάση την οπτική γωνία από την οποία παρουσιάζουν το ποδόσφαιρο οι δύο συγγραφείς.

Για τα πέτρινα μπαούλα, τις σχισμές στις πέτρες, τα πέτρινα νησιά και τι υπάρχει ανάμεσά τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς περιγράφει ο Παπαλάγκι τη σύγχρονη πόλη; Υπάρχει αντιστοιχία με το κείμενο της Ιορδανίδου;

Ο Παπαλάγκι κατοικεί σαν το μύδι σ' ένα σκληρό καβούκι. Ζει ανάμεσα σε πέτρες όπως η σκολόπεντρα μέσα στις ρωγμές της πετρωμένης λάβας. Πέτρες είναι γύρω του, δίπλα του και πάνω του. Η καλύβα του μοιάζει μ' ένα όρθιο μπαούλο από πέτρα. Ένα μπαούλο με πολλά συρτάρια και πολλές τρύπες.

Από ένα μόνο σημείο μπορεί κανείς να μπει και να βγει στο πέτρινο καβούκι. Το σημείο αυτό ο Παπαλάγκι το ονομάζει είσοδο, όταν μπαίνει στην καλύβα και έξοδο όταν βγαίνει, παρ' όλο που και τα δύο είναι ένα και το ίδιο πράγμα. Στο σημείο αυτό λοιπόν υπάρχει μια μεγάλη σανίδα που πρέπει κανείς να τη σπρώξει με δύναμη για να μπορέσει να μπει στην καλύβα. Ακόμη όμως βρίσκεται στην αρχή και θα πρέπει να σπρώξει πολλές ακόμη σανίδες, ώσπου να βρεθεί πραγματικά μέσα στην καλύβα.

Στις καλύβες τώρα συμβαίνει να κατοικούν περισσότεροι άνθρωποι απ' όσους ζουν σ' ένα μόνο χωριό της Σαμόας και γι' αυτό πρέπει κανείς να ξέρει ακριβώς το όνομα της Άιγκα (οικογένειας) που θέλει να επισκεφτεί. Γιατί κάθε Άιγκα έχει για τον εαυτό της ένα ιδιαίτερο μέρος του πέτρινου μπαούλου, ή επάνω ή κάτω ή στο κέντρο, αριστερά ή δεξιά ή στη μέση. Και η μια Άιγκα συχνά δεν ξέρει τίποτα απολύτως για τις άλλες, λες και δεν τους χωρίζει μόνο ένας πέτρινος τοίχος, αλλά είναι σαν να βρίσκονται ανάμεσά τους βουνά και λαγκάδια και πολλές θάλασσες. Συχνά δεν ξέρουν τα ονόματά τους, κι αν συναντηθούν στην τρύπα της εισόδου χαιρετιούνται μόλις και μετά βίας ή μουρμουρίζουν μέσα από τα δόντια τους κάτι στον άλλο σαν κάτι εχθρικά έντομα. Σαν να τους εξοργίζει το ότι είναι υποχρεωμένοι να ζουν τόσο κοντά ο ένας με τον άλλο.

Αν τώρα η Άιγκα μένει επάνω, κάτω ακριβώς από τη στέγη της καλύβας, θα πρέπει κανείς να σκαρφαλώσει σε πολλά κλαδιά, ζιγκ-ζαγκ ή στριφογυριστά, μέχρι να φτάσει στο σημείο όπου είναι γραμμένο στον τοίχο το όνομα της Άιγκα. Κι εκεί βλέπει κανείς μπροστά του κάτι που μοιάζει με γυναικεία ρόγα, την πιέζει μέχρι ν' ακουστεί μια κραυγή που καλεί την Άιγκα να έρθει. Αυτή κοιτάζει μέσα από μια μικρή, στρογγυλή τρύπα μήπως είναι κανένας εχθρός κι αν είναι δεν ανοίγει. Αν όμως αναγνωρίσει τον φίλο, ξεσφαλίζει αμέσως τη μεγάλη σανίδα, που είναι καλά ασφαλισμένη με αλυσίδα και την τραβά προς το μέρος της, έτσι ώστε να μπορεί ο ξένος να μπει μέσα από τη σχισμάδα στην πραγματική καλύβα.

Η πραγματική καλύβα τώρα είναι χωρισμένη με πολλούς πέτρινους όρθιους τοίχους και σπρώχνοντας πολλές σανίδες, προχωρά κανείς από μπαούλο σε μπαούλο, ενώ αυτά γίνονται όλο και μικρότερα. Κάθε μπαούλο - που ο Παπαλάγκι το ονομάζει δωμάτιο - έχει μια τρύπα, αν είναι μεγαλύτερο έχει δύο ή και περισσότερες, απ' όπου μπαίνει φως. Οι τρύπες αυτές είναι σκεπασμένες με γυαλί, που μπορεί κανείς να το απομακρύνει, όταν θέλει να μπει στα μπαούλα φρέσκος αέρας, πράγμα που είναι απαραίτητο. Υπάρχουν όμως και πολλά μπαούλα χωρίς τρύπα για το φως και τον αέρα.

Ένας Σαμοανός σύντομα θα έσκαγε μέσα σ' ένα τέτοιο μπαούλο, γιατί από πουθενά δεν μπαίνει φρέσκο αεράκι, όπως συμβαίνει σε κάθε καλύβα της Σαμόας. Επίσης και οι μυρωδιές του μαγειρείου ζητούν διέξοδο. Συνήθως όμως ο αέρας που μπαίνει απέξω δεν είναι πολύ καλύτερος και δύσκολα καταλαβαίνει κανείς, πως ένας άνθρωπος καταφέρνει εδώ να επιζήσει και πως δεν γίνεται από τη νοσταλγία πουλί, πως δεν του φυτρώνουν φτερούγες, ώστε να μπορέσει να πετάξει μακριά, εκεί όπου είναι ο αέρας και ο ήλιος. Ο Παπαλάγκι όμως αγαπά τα πέτρινα μπαούλα του και δεν αντιλαμβάνεται πια την καταστροφικότητά τους.

Κάθε μπαούλο τώρα έχει έναν ιδιαίτερο σκοπό. Το μεγαλύτερο και το φωτεινότερο είναι για να δέχεται η Άιγκα επισκέψεις, ένα άλλο είναι για τον ύπνο. Εδώ έχει απλωμένα τα στρώματα, δηλαδή αυτά είναι πάνω σ' ένα ξύλινο πλαίσιο με μακριά πόδια για να μπορεί να περνά ο αέρας από κάτω τους. Ένα τρίτο μπαούλο είναι για τα γεύματα και για να κάνουν σύννεφα καπνού, ένα τέταρτο για τις προμήθειες τροφίμων, στο πέμπτο μαγειρεύουν και στο τελευταίο και το μικρότερο πλένονται. Αυτό είναι και το πιο ωραίο. Οι τοίχοι είναι σκεπασμένοι με μεγάλους καθρέφτες, το πάτωμα είναι στρωμένο με χρωματιστές πέτρες και μες στη μέση βρίσκεται μια μεγάλη πλατέλα από μέταλλο ή πέτρα, μέσα στην οποία τρέχει λιασμένο και άλιαστο νερό. Σ' αυτή την πλατέλα, που είναι τόσο μεγάλη, μεγαλύτερη ακόμη και από τον τάφο ενός φύλαρχου, μπαίνει κανείς για να καθαριστεί και να

ξεπλύνει από το σώμα του την πολλή σκόνη των πέτρινων μπαούλων. Φυσικά υπάρχουν και καλύβες με περισσότερα μπαούλα. Υπάρχουν μάλιστα καλύβες όπου το κάθε παιδί έχει το δικό του μπαούλο, καθώς και κάθε υπηρέτης του Παπαλάγκι, ακόμη και τα σκυλιά του και τ' άλογά του.

Ανάμεσα σ' αυτά τα μπαούλα λοιπόν ο Παπαλάγκι περνάει τη ζωή του. Μια βρίσκεται σ' αυτό και μια στο άλλο μπαούλο, ανάλογα με την ώρα της ημέρας. Εδώ μεγαλώνουν τα παιδιά του, εδώ ψηλά πάνω από τη γη, συχνά ψηλότερα κι απ' όσο φτάνει ένα μεγάλο φοινικόδενδρο - ανάμεσα σε πέτρες. Πότε - πότε ο Παπαλάγκι εγκαταλείπει το ιδιωτικό του μπαούλο, όπως το ονομάζει, για να χωθεί σ' ένα άλλο μπαούλο, που προορίζεται για τις δουλειές του, τις οποίες θέλει να κάνει ανενόχλητος, χωρίς την παρουσία γυναικών και παιδιών. Σ' αυτό το διάστημα τα κορίτσια και οι γυναίκες βρίσκονται στο μαγειρείο και μαγειρεύουν ή γυαλίζουν τα ποδοδέρματα ή πλένουν τα πανιά. Αν είναι πλούσιες και μπορούν να έχουν υπηρέτες, κάνουν οι υπηρέτες αυτή τη δουλειά και οι ίδιες πηγαίνουν σε επισκέψεις ή κάνουν νέες προμήθειες τροφίμων.

Με αυτόν τον τρόπο ζουν στην Ευρώπη τόσο άνθρωποι, όσα είναι τα φοινικόδενδρα που φυτρώνουν στη Σαμόα και ακόμη περισσότεροι μάλιστα. Μερικοί θα νοσταλγούν ίσως πολύ το δάσος και τον ήλιο και το άφθονο φως, αυτό ωστόσο θεωρείται γενικά αρρώστια, που θα πρέπει κανείς να καταπολεμήσει μέσα του. Αν κάποιος δεν είναι ευχαριστημένος μ' αυτήν την πετροζωή, οι άλλοι λένε ότι πρόκειται για έναν αφύσικο άνθρωπο, που θα πει: αυτός δεν ξέρει τι έχει ορίσει ο θεός για τον άνθρωπο.

Αυτά λοιπόν τα πέτρινα μπαούλα βρίσκονται πολλά μαζί και κολλητά το' να με τ' άλλο, κανένα δένδρο, κανέναν θάμνος δεν τα χωρίζει, στέκονται σαν άνθρωποι στη σειρά και στο καθένα κατοικούν τόσο πολλοί Παπαλάγκι, όσοι και σ' ένα ολόκληρο χωριό της Σαμόας. Σε απόσταση μιας πετριάς, στην άλλη πλευρά βρίσκεται μια ίδια σειρά πέτρινων μπαούλων, πάλι το ένα δίπλα στο άλλο και σ' αυτά επίσης κατοικούν άνθρωποι. Έτσι δημιουργείται ανάμεσα στις δύο σειρές μια στενή σχισμάδα, που ο Παπαλάγκι την ονομάζει "δρόμο". Η σχισμάδα αυτή συχνά έχει μάκρος όσο και ένα ποτάμι και είναι στρωμένη με σκληρές πέτρες. Πρέπει να βαδίσει κανείς πολύ ώσπου να βρει ένα πιο ανοιχτό σημείο. Και εδώ όμως καταλήγουν πάλι σχισμάδες το ίδιο μακριές. Έτσι μπορεί κανείς μέρες ολόκληρες να περιπλανιέται ανάμεσα σ' αυτές τις σχισμάδες μέχρι να βρει πάλι ένα δάσος ή ένα μεγάλο κομμάτι γαλάζιου ουρανού. Ανάμεσα στις σχισμάδες σπάνια βλέπει κανείς πραγματικά γαλάζιο ουρανό, γιατί σε κάθε καλύβα υπάρχει τουλάχιστον μια και συχνά πάρα πολλές φωτιές που γεμίζουν διαρκώς τον αέρα με πολύ καπνό και στάχτη, όπως όταν ξεσπά ο μεγάλος κρατήρας στη Σαβάι. Η στάχτη πέφτει μέσα στις σχισμάδες, έτσι ώστε μεγάλα πέτρινα μπαούλα να μοιάζουν με το βούρκο στα έλη του Μανγκρόβε και στα μάτια και στα μαλλιά των ανθρώπων να χώνεται μαύρο χρώμα και στα δόντια τους να μπαίνει σκληρή άμμος.

Όλα αυτά όμως δεν εμποδίζουν τους ανθρώπους να τριγυρνάν σ' αυτές τις σχισμάδες από το πρωί μέχρι το βράδυ. Υπάρχουν μάλιστα πολλοί που το χαίρονται ιδιαίτερα. Σε μερικές μάλιστα σχισμάδες οι άνθρωποι στριμώχνονται και κυλάν εκεί μέσα σαν πηχτός βούρκος. Αυτοί είναι οι δρόμοι όπου είναι στημένα τεράστια γυάλινα κιβώτια και μέσα σ' αυτά είναι απλωμένα όλα τα πράγματα που χρειάζεται ένας Παπαλάγκι για να ζήσει: Πανιά, στολίδια για το κεφάλι, χειροδέρματα και ποδοδέρματα, τρόφιμα, κρέας και αληθινή τροφή - όπως φρούτα και λαχανικά - και πάρα πολλά άλλα πράγματα. Είναι απλωμένα έτσι για να προκαλούν τους ανθρώπους. Κανέναν όμως, όσο κι αν το έχει απόλυτη ανάγκη, δεν μπορεί να πάρει έτσι απλά κάτι. Θα πρέπει πρώτα να του δώσουν μια ειδική άδεια και να έχει προσφέρει μια θυσία.

Στις σχισμάδες αυτές караδοκούν απ' όλες τις μεριές πολλοί κίνδυνοι, γιατί οι άνθρωποι όχι μόνο βαδίζουν χωρίς καμιά τάξη, αλλά τους μεταφέρουν ακόμη αμάξια και άλογα προς όλες τις κατευθύνσεις ή ακόμη και μεγάλα γυάλινα μπαούλα, που γλιστράν πάνω σε μεταλλικές λωρίδες. Ο θόρυβος είναι μεγάλος. Τ' αυτιά σου ξεκουφαινούνται, γιατί τα άλογα βροντάν με τα πέταλά τους στις πέτρες του δρόμου, οι άνθρωποι χτυπάν πάνω σ' αυτές με τα σκληρά τους ποδοδέρματα. Τα παιδιά φωνάζουν, οι άντρες φωνάζουν από χαρά ή από φρίκη, όλοι φωνάζουν. Κυριαρχεί γενικά ένα βουητό, ένα τριζοβολητό, ποδοβολητό και αχολογητό, λες και βρίσκεσαι στον ψηλό κυματοθραύστη της Σαβάι μια μέρα που λυσομανάει η χειρότερη θύελλα. Κι όμως το βουητό της θύελλας είναι γλυκό και δεν σου παίρνει το κεφάλι όπως αυτός ο θόρυβος ανάμεσα στις σχισμάδες.

Αυτά τώρα όλα μαζί: τα πέτρινα μπαούλα με τους πολλούς ανθρώπους, οι ψηλές σχισμάδες που τραβούν προς τα εδώ και προς τα εκεί σαν χιλιάδες ποτάμια, οι άνθρωποι εκεί μέσα, ο θόρυβος και το βουητό, η μαύρη σκόνη και ο καπνός πάνω απ' όλα αυτά, χωρίς ούτε ένα δέντρο, χωρίς το γαλάζιο τ' ουρανού, χωρίς καθαρό αέρα και σύννεφα - όλα αυτά αποτελούν αυτό που ο Παπαλάγκι ονομάζει "πόλη". Είναι η δική του δημιουργία και είναι πολύ περήφανος γι' αυτή. Μολονότι εδώ ζουν άνθρωποι που ποτέ δεν έχουν αντικρίσει με τα μάτια τους ένα δέντρο, ποτέ ένα δάσος, ποτέ έναν καθαρό ουρανό, ποτέ το μεγάλο Πνεύμα. Άνθρωποι που ζουν σαν εκείνα τα ερπετά της λιμνοθάλασσας κάτω από τα κοράλλια, μολονότι αυτά τα βρέχει ακόμη το πεντακάθαρο νερό της θάλασσας και τα φιλάει ο ήλιος με το ζεστό του στόμα. Να είναι άραγε ο Παπαλάγκι περήφανος για τις πέτρες που έχει μαζέψει; Δεν ξέρω. Ο Παπαλάγκι είναι ένας άνθρωπος με εντελώς δική του λογική. Κάνει πολλά που δεν έχουν νόημα και τον αρρωσταίνουν κι όμως τα εξυμνεί και τραγουδά τραγούδια γι' αυτά του τα κατορθώματα.

Η πόλη είναι λοιπόν αυτό που περιέγραφα. Υπάρχουν όμως πολλές πόλεις, μικρές και μεγάλες. Οι μεγαλύτερες είναι αυτές που κατοικούν οι ανώτατοι φύλαρχοι της χώρας. Όλες οι πόλεις είναι διασκορπισμένες σαν τα δικά μας νησιά στη θάλασσα. Άλλοτε απέχουν όση ώρα κάνουμε εμείς για να φτάσουμε στη θάλασσα, άλλοτε όμως και μια ολόκληρη μέρα. Όλα τα πέτρινα νησιά συνδέονται μεταξύ τους με σημαδεμένα μονοπάτια. Μπορείς όμως να ταξιδέψεις και μ' ένα πλοίο της ξηράς που είναι λεπτό και μακρύ σαν σκουλήκι, ξερνάει συνέχεια καπνό και γλιστράει πολύ γρήγορα πάνω σε μακριά σιδερένια σιρίπια, γρηγορότερα κι από ένα δωδεκαθέσιο κανό που τρέχει με τη μεγαλύτερη ταχύτητα. Αν όμως θέλεις να πεις σ' ένα φίλο σου σε κάποιο άλλο νησί μόνο ένα Ταλόφα (χαιρετισμός των Σαμόα που σημαίνει σ' αγαπώ), δεν χρειάζεται να πας ή να γλιστρήσεις προς αυτόν. Φυσάς τα λόγια σου σε μεταλλικές κλωστές, που πηγαίνουν σαν τις κληματαριές από το ένα πέτρινο νησί στο άλλο και γρηγορότερα και από το πέταγμα ενός πουλιού, φτάνουν τα λόγια σου στο μέρος που θέλεις.

Ανάμεσα σ' όλα τα πέτρινα νησιά βρίσκεται η αληθινή γη, βρίσκεται αυτό που ονομάζεται Ευρώπη. Εδώ η γη είναι σε μερικούς τόπους γόνιμη κι όμορφη όπως σ' εμάς. Έχει δέντρα, ποτάμια και δάση κι εδώ επίσης υπάρχουν μικρά αληθινά χωριά. Μ' όλο που οι καλύβες είναι και στα χωριά από πέτρα, συνήθως περιτριγυρίζονται από καρποφόρα δέντρα και η βροχή μπορεί να τις πλένει απ' όλες τις πλευρές και ο αέρας να τις ξαναστεγνώσει.

Στα χωριά αυτά ζουν άλλοι άνθρωποι, με διαφορετικά μυαλά από τους ανθρώπους της πόλης. Τους ονομάζουν χωριάτες. Έχουν πιο τραχιά χέρια και πιο λερωμένα πανιά από τους ανθρώπους στις σχισμάδες, παρ' όλο που έχουν πολύ περισσότερο να φάνε από εκείνους. Η ζωή τους είναι πολύ πιο υγιεινή και πολύ πιο όμορφη από τη ζωή των ανθρώπων στις σχισμάδες. Οι ίδιοι όμως δεν το πιστεύουν αυτό και φθονούν εκείνους που ονομάζουν τεμπέληδες, επειδή δεν βάζουν τα χέρια τους στο χώμα για να βάλουν ή να βγάλουν καρπούς. Ζουν σε εχθρική σχέση μαζί τους, γιατί αναγκάζονται να μαζεύουν τους καρπούς που τρώει ο άνθρωπος των σχισμάδων, αναγκάζονται να βοσκάν και να μεγαλώνουν τα ζώα μέχρι να παχύνουν και να του δίνουν και απ' αυτά τα μισά. Πάντως κουράζονται πολύ για να βρουν τροφή για όλους τους ανθρώπους των σχισμάδων και δεν βλέπουν το λόγο γιατί εκείνοι να φοράν ωραιότερα πανιά από αυτούς τους ίδιους και να έχουν ωραιότερα άσπρα χέρια και να μην είναι υποχρεωμένοι να ιδρώνουν πολύ στον ήλιο και να κρυνώνουν πολύ στη βροχή.

Ο άνθρωπος των σχισμάδων όμως πολύ λίγο ενδιαφέρεται γι' αυτό. Πιστεύει βαθιά ότι έχει ανώτερα δικαιώματα από το χωριάτη και ότι τα έργα του έχουν μεγαλύτερη αξία από το να βγάξει και να βάζει καρπούς στη γη. Αυτή η διαμάχη ανάμεσα στα δύο μέρη δεν είναι βέβαια τέτοια που να οδηγήσει σε πόλεμο. Συνήθως ο Παπαλάνγκι, αδιάφορο αν ζει ανάμεσα σε σχισμάδες ή στην ύπαιθρο, τα βρίσκει όλα εντάξει όπως είναι. Ο άνθρωπος της υπαίθρου θαυμάζει το βασίλειο του ανθρώπου στις σχισμάδες, όταν πηγαίνει εκεί και ο άνθρωπος των σχισμάδων τραγουδά και ενθουσιάζεται όταν περνά μέσα από τα χωριά του ανθρώπου της υπαίθρου. Ο άνθρωπος των σχισμάδων αφήνει τον άνθρωπο της υπαίθρου να παχαίνει τεχνητά γουρούνια, ο δεύτερος πάλι αφήνει τον άνθρωπο των σχισμάδων να χτίζει τα πέτρινα μπαούλα του και να τ' αγαπά.

Εμείς όμως, που είμαστε ελεύθερα παιδιά του ήλιου και του φωτός, θα μείνουμε πιστοί στο μεγάλο Πνεύμα και δεν θα του βαρύνουμε την καρδιά με πέτρες. Μόνο παραπλανημένοι, άρρωστοι άνθρωποι, που δεν κρατάν πια το χέρι του Θεού, μπορούν να ζουν ευτυχισμένοι ανάμεσα σε πέτρινες σχισμάδες χωρίς ήλιο, φως και αέρα. Ας χαρίσουμε στον Παπαλάνγκι την αμφίβολη ευτυχία του, αλλά ας τσακίσουμε κάθε του προσπάθεια να χτίσει και στις δικές μας ηλιόλουστες παραλίες πέτρινα μπαούλα και να σκοτώσει την ανθρώπινη χαρά με πέτρες, με σχισμάδες, με βρωμιά, με θόρυβο, με καπνό και με σκόνη, όπως το θέλει το μυαλό του και είναι ο στόχος του.

Απόσπασμα από το καταπληκτικό βιβλίο "Ο ΠΑΠΑΛΑΝΓΚΙ" (Εκδόσεις «Ύψιλον»)

ΤΙ ΕΠΑΙΞΑ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ

Διονύση Σαββόπουλου

Στο παιδί μου...

Στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Και του μιλούσανε για Δράκους και για το πιστό σκυλί
Για τα ταξίδια της Πεντάμορφης και για τον άγριο λύκο

Μα στο παιδί δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Τώρα, τα βράδια, κάθομαι και του μιλώ
Λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι σκοτάδι,
Του δείχνω με το χέρι τους κακούς, του μαθαίνω
Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ τους νεκρούς μας.

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.

Από τη συλλογή Ο στόχος (1970) του Μανόλη Αναγνωστάκη

το διήγημα

>

Τα κυριότερα είδη του αφηγηματικού πεζού λόγου είναι το **διήγημα**, η **νουβέλα** και το **μυθιστόρημα**.

Ας σταθούμε στο διήγημα....

Το διήγημα είναι λογοτεχνικό είδος σύντομης σε έκταση αφηγηματικής πεζογραφίας. Είναι πιο μικρό από τη νουβέλα και πολύ πιο μικρό από το μυθιστόρημα, αν και τα όρια μεταξύ των τριών αυτών κατηγοριών είναι κάπως υποκειμενικά. Τα διηγήματα έχουν την τάση να είναι λιγότερο περίπλοκα από ό,τι τα μυθιστορήματα. Συνήθως επικεντρώνονται σε ένα μόνο επεισόδιο, έχουν μία πλοκή, μικρό αριθμό χαρακτήρων, εκτυλίσσονται σε έναν χώρο, και καλύπτουν σύντομη χρονική περίοδο. Θεωρείται ως ένα εξαιρετικό μέσο, γιατί διηγείται μια ιστορία-μονορούφι: μπορείς να διαβάσεις και να απολαύσεις μια αυτοτελή υπόθεση μέσα σε μισή ή και μία ώρα. Είναι κάτι αντίστοιχο με την κινηματογραφική ταινία, έτσι όπως προσφέρει μια σύντομη περιήγηση στο φανταστικό. (Μπορείς να κάτσεις το βραδάκι πριν κοιμηθείς και να ολοκληρώσεις εκείνη τη στιγμή τη γνωριμία σου με νέους ήρωες και καταστάσεις.)